Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

EN LIVSKUNSTNER

En livskunstner

Otto Andreas Lillie Gornitzka

som vi kender ham

Gornitzkas Bogtrykkeri . Allinge

1953

*Selvom Otto Andreas Lillie Gornitzka er født i Odense, må vi regne ham for bornholmer. Allerede da far var fire år, flyttede hans forældre til Nexø, hvor han trådte sine barnesko, gik i skole og stod sine sidste år i lære i faderens bogtrykkeri. * Som udlært svend arbejdede han i København og Roskilde, og efter et par år på valsen,* i Kolding og Svendborg. Far fandt sin livsledsagerske i denne skønne by og tog hende med sig over til klippeøen, hvor han 1. januar 1905 etablerede sig som bogtrykker under primitive forhold både hvad angik lokale, skrift og maskiner. Men Gornitzkas Bogtrykkeri i Allinge var en kendsgerning, ejendommen Storegade 4 blev købt, og far sled bravt for hjem og familie ved sætterkassen og maskinerne, mens de tre børn, Carl Aage, Fanny og Axel voksede op. * Far blev stifter af »Nordbornholms Ugeblad« og var dets redaktør i over 25 år. Efter at Axel i 1939 overtog trykkeriet, har far først rigtig fået tid til at hellige sig kajaksporten * og klippehaven i Grønnedal * og til at tilfredsstille sin fra faderen nedarvede trang til at forske slægten. **

*Det var i korte træk fars liv og virke til femoghalvfjerdsårsdagen, lad os nu gå over til i små kapitler at uddybe de * der alle, hver på sin vis, har givet os den far, som vi ser ham i dag; og med bogens titel har vi søgt at sammenfatte beretningen om vor far.*

Drengene

Udsendt som privattryk
i anledning af fars 75 års fødselsdag
d. 6. juli 1953

Tekst:
Carl Aage og Axel Gornitzka

Vignetter:
Oskar Jørgensen

Hvad gavner vel det talte ord,
hvis kun af én det høres,
nej, kraft og vælde i det bor,
når det mangfoldiggøres.
Og Gutenberg har åbnet vej
for ordets klare kilde,
har skabt en kunst, som du og jeg
forlene skal med snilde.

BOGTRYKKEREN

Når ens oldefar og bedstefar havde valgt bogtrykfaget som livsstilling, og ens far endda havde drevet det så vidt, at han var blevet selvstændig mester, så var det klart, at også Otto som ældste søn i 4. generation måtte følge traditionen.

Ottos far, Andreas Peter Lillie Gornitzka, havde i mange år arbejdet som typograf på Fyens Stiftstidende; først under faderen, som var faktor dér til sin død 1868. Men trangen til selvstændighed må være vågnet i ham — for en skønne dag rykkede han teltpælene op og sagde Odense farvel for bestandig. Han havde søgt og fået stillingen som bogtrykker og redaktør af en »upolitisk« avis helt ovre på Bornholm, hvor de politiske bølger gik højt som følge af den skarpe forfatningskamp, der blev ført mellem partierne Højre og Venstre. En kreds af interesserede borgere på øen havde dannet et aktieselskab, hvis formål det var at starte bogtrykkeri i Nexø, og »Bornholms Dagblad«, som avisen kom til at hedde, så lyset første gang den 1. april 1882.

Far husker endnu turen til Bornholm med Det østbornholmske Dampskibsselskabs damper ERNA en stormvejrsnat i foråret 1882 — en tur, der på så mange måder blev afgørende for hans families og hans egen fremtid. Den fireårige Otto og hans toårige søster Sofie fandt sig snart tilrette i den lille by, og som tiden gik øgedes langsomt både trykkeriets virksomhed og børnenes antal. Efter at trykkeriet havde haft til huse både i Nørre-

gade og i Bredgade, byggede bedstefader i 1888 den nuværende trykkeribygning i Knappegænget og rettede det gamle hus, Storegade 10, op til privatbolig og forretning. Aktierne købte han op lidt efter lidt til ganske lave kurser, og da han i 1894 solgte bladet til Rønne, var han, omend med megen gæld, herre i sit eget hus. Det viste sig dog snart, at det ikke var så nemt at drive bogtrykkeri uden et fast blad, hvorfor bedstefader i april 1896 startede »Nexø Folkeblad«, der udkom i årene 1896—98 og 1905—08, og senere »Østbornholm«, der siden 1913 er kommet i den skikkelse, vi kender i dag.

Da Otto var blevet konfirmeret, kom han i 1892 i lære hos bogtrykker Adam Jensen, Korsør, der havde lært under bedstefar på Fyens Stiftstidende. Et par år efter kom det imidlertid til en konflikt mellem typografer og bladudgivere, der endte med en lockout, og lærlingene måtte nu arbejde 12—16 timer om dagen for at få bladene færdige. Fra Sorø Amtstidende i Slagelse fik trykkeriet en del sats i spalter sendt med toget, men ældste lærling, der hentede pakkerne på jernbanestationen, øvede sabotage mod ordningen ved at løsne indpakningspapiret, så der gik »fisk« i det hele. Det var en streng tid for den lille Otto, der ikke i længden kunne holde til det forcerede tempo og den lange arbejdstid — og påvirket af de lockoutede typografer skrev han hjem om forholdene.

Bedstefar fik ham under disse omstændigheder løst fra kontrakten, og far rejste hjem og begyndte igen på Realskolen for at fortsætte den afbrudte skolegang. Det var en træt og hulbrystet dreng, der kom tilbage til Nexø, og hans forældre frygtede, at han havde pådraget sig en »brystsyge« — men de rolige forhold og den raske sport, han drev i den nystartede »Nexø Roklub« gav ham snart sundheden og kræfterne tilbage.

Det kneb vel nok for bedstefar at holde børnene i skolen, og far måtte derfor hjælpe til på trykkeriet, samtidig med at

han passede sin skolegang, og han fik på denne måde en meget alsidig uddannelse både i sætning, trykning, annoncetegning og hvad der ellers foregik i den lille virksomhed. Selv ekspeditionerne i butikken måtte han af og til tage sig af, når hans mor var forhindret — og selv om han vel ikke havde bedstefars vitalitet og opfindsomhed, har denne alsidighed præget ham og hjulpet ham i senere år.

Da far i 1896 fik præliminæreksamen, gav bedstefar ham svendebrev som sættertrykker og skaffede ham plads som typograf hos Nielsen & Lüdiche i København, hvor han selv havde arbejdet som ung. Her var han et par år, men arbejdet med udelukkende nystøbt skrift ved elektrisk lys var for hårdt for hans øjne, og en dag blev det nødvendigt for ham at søge læge. Far kom op til en kendt militærlæge, der efter undersøgelsen spurgte ham, om han havde været eller skulle til session, for så ville han skrive ham en attest, da synskraften på det ene øje kun var en trediedel af det normale. Ved hjælp af denne attest blev far fritaget for militærtjeneste ved sessionen i Nexø, og da han havde gået hjemme et halvt års tid, og det var blevet bedre med øjnene, fik han igen arbejde, denne gang på »Roskilde Dagblad«, hvor han igen blev et par år, indtil han sammen med et par kammerater i foråret 1900 tog på valsen for bl. a. at se verdensudstillingen i Paris. Det blev til lidt arbejde hist og her, mest i Graz, og først året efter i oktober kom han hjem til Nexø.

Den 23årige farende svend fik en hjertelig modtagelse, og navnlig blev han beundret af »Smådrengene«, Alfred og Herman, der med deres 5 og 3 år slet ikke kunne huske storebror. En blank 25 øre, som far flot forærede dem, gjorde et stort indtryk — så mange penge havde de aldrig før ejet.

Men far var ikke kommet hjem for at blive. Snart fik han anvist plads på »Folkebladet« i Kolding, hvor han blev et par

år, og så skiftede han til »Centraltrykkeriet« i Svendborg. Og her mødte han sin skæbne. Fra trykkeriets vinduer kunne han kigge lige nede i gården til mejeriet, Korsgade 10, og her havde de sådan en sød datter. Det blev til hjertebanken hos den unge typograf — og da det viste sig, at der var et værelse ledigt ovenpå, greb han chancen. Far flyttede ind, og et halvt år efter var Maria hans og deres forlovelse deklareret. Nu gjaldt det om at finde eksistensmuligheder med et giftermål for øje.

Far tog tilbage til Nexø, og da far og søn havde drøftet de foreliggende muligheder, gik Otto i gang. Oppe på nordspidsen lå en lille by, der måske indebar muligheder for en rask bogtrykker. Far tog cyklen, og ad dårlige veje nåede han Allinge-Sandvig. Nu kom den alsidige uddannelse, far havde fået i sine læreår, ham til gode. Han snakkede med forretningsfolk, hoteller og pensionater, og da han mødte velvilje overalt, tegnede han med det samme en del annoncer, der blev udsendt som »Allinge-Sandvig Avertissementstidende«, en lille firesidig avis med lokalt stof, udsendt i 3 numre, første gang den 6/12 1904 i et oplag på 3000 eksemplarer. Så cyklede han tilbage til Nexø, tegnede et lignende blad her — og på nettoudbyttet af disse 6 blade, som far selv satte og trykkede på værkstedet i Nexø, etablerede han sig den 1. januar 1905 i Havnegade, Allinge.

Det blev i al beskedenhed med en fluesmækker, diegel og nogle kasser skrift, som han billigt fik overladt af sin far — men ungdommens gå-på-mod parret med flittighed og en portion held gav gode resultater. Starten blev ellers vanskelig nok; stormfloden i december 1904 havde raseret Allinge havn og de omkringliggende huse. Først nogle dage ind i Januar kunne far få maskiner, skrift og papir sendt op fra Nexø med den første »Østbornholmer«, der kunne anløbe den stærkt ramponerede havn — og huset, far havde lejet, havde lidt stærkt under bøigernes anfald: Døre og vinduer mod øst var delvist knust, kæl-

deren var fuld af havvand, og kæmpestore rullesten fra forkastningen foran molen lå spredt over gårdspladsen, slynget gennem ruinerne af de knuste udhuse, der lå foran.

Men igang kom han, og da sæsonen var gået, tegnede det så godt, at far og mor vovede springet. Sidst i september hjemførte Otto sin brud, og det gik virkelig for dem. Det var utroligt, hvad der kunne laves på de små maskiner. Flere bazarblade i stort kvartformat på 4 sider blev trykt med een side ad gangen, så både far og mor har haft nok at gøre.

Og hvad fik de så for deres tryksager dengang? På en prisliste fra 1904 læser vi, at trykning af 1000 konvolutter koster kr. 1,25, 1000 regninger i oktav koster 6,—, og skulle en kunde have en lejlighedssang, så blev den forfattet og trykt for en femkrone. Kigger man på tryksager fra disse år (det er desværre kun få, der findes) vil en og anden fagmand måske rynke på næsen. Men dels ændrer moden og smagen sig meget hurtigt netop i vort fag, og dels var der ikke megen tid til at pille ved satsen, når den først var i maskinen, for familien skulle have det daglige, og der skulle også skaffes penge til rente og afdrag. Selv satte far ikke store fordringer til livet, det var rigt nok for ham endda.

Snart blev de små stuer for trange til værksted og hjem, og da en større maskine måtte anskaffes, var de så heldige at kunne leje huset, Storegade 4, hvor der var betydelig mere plads og yderligere udvidelsesmuligheder. Far rejste selv ned til Rostock og købte maskinen, en let hurtigpresse med det gode format 50 × 70 cm, indrettet til at træde. Det var lige noget for far, da der hverken var gas eller elektricitet i byen. Han stillede den selv op, da den ankom i mange kasser — og i flere år trådte far og mor hver sin pedal, når oplaget skulle køres igennem, hvis da ikke tilfældigvis »Smådrengene« var på besøg og fik en tjans med.

Det var en tid rig på udvikling, teknisk, merkantilt og og politisk. De første biler kom til øen, jernbanen Rønne-Allinge og gas- og vandværket åbnede nye muligheder for alle erhvervsgrene. De tyske turisters antal tog meget til, og flere hoteller og villaer kom på tyske hænder. Som modtræk startedes foreningen »Bornholm« (1906), der søgte at erhverve eller beskytte de naturskønne steder ved Rø og Hammeren.

Far tog straks gassen i sin tjeneste, og snart snurrede oplagene igennem til de regelmæssige tøf-tøf fra en kraftig, men ildelugtende gasmotor. Den var der kunster i — og meget at pille ved, hvilket efter sigende onkel Alfred heller ikke undlod, når han kunne se sit snit til det. Den var TABU, og det var netop det spændende ved det. Gasmotoren gav stødet til, at far turde gå i gang med sin store drøm: at udsende et ugentligt annonceblad for Nordbornholm. Ved forhandlinger fik han dannet et interessentselskab af de handlende i byen, og den 1. oktober 1913 udkom det første nummer af »Nordbornholms Ugeblad«. Dets første redaktør var købmand Emil Bohn, men ved hans død overtog far selv det redaktionelle arbejde, og her kunne han rigtig udfolde sine rige journalistiske evner, samtidig med at han lod unge forfattere boltre sig i bladets spalter, navne som Jørgen Vibe, Chr. Stub-Jørgensen, Kaj Hoffmann og Kaj M. Woel var hyppigt repræsenteret. Bladet blev talerør for læsere i alle samfundslag — og ofte har det været midtpunktet for heftige diskussioner om ret og uret i kommunale anliggender. Så vidt muligt holdt far sig neutral og søgte at skille sol og vind lige, men det var ikke altid lige nemt, og det hændte også, at far mistede en kunde og derved havde direkte tab ved det, men det rokkede ikke ved hans princip, at bladets spalter skulle stå åbne for alle — uden mundkurv.

Den første verdenskrig og efterkrigsårene var ikke nemme at komme igennem, når turismen, som var en af trykkeriets ind-

tægtskilder, faldt fra, men far red stormen af, hjulpet dertil med råd og dåd af vor mor, der forstod som få at sætte tæring efter næring. Men det sled på nerverne og på helbredet. Tidlig lærte far os børn at tage fat. Ikke alene drengene, men også Fanny måtte tage et nap med, når der var travlt. Vi satte avis, trykkede poser, stak skrifter ned, falsede eller gik i byen, og det var jo ikke altid, at det var lige morsomt, særlig ikke om sommeren, når stranden eller Grønnedal lokkede — men i dag er vi taknemlige, fordi du lærte os faget fra neden. De modsætningsforhold, der har været, har tiden jævnet ud — og i de fleste tilfælde var det os, der til sidst måtte give far ret, i ethvert fald inderst inde.

Fars brødre blev alle bogtrykkere, og der var slet ingen diskussion om den sag, da Carl Aage var blevet konfirmeret; han gled lige over i faget. Anderledes var det med Axel, der kom i boghandlerlære, fordi han ikke ville være bogtrykker.

I 1928 overtog far »Nordbornholm« for egen regning, og det gav ham atter mod på at fortsætte. Far agiterede ivrigt, og det gav også et ganske pænt overskud de første år derefter, men gigt, dårlige nerver og fars slette synsevne gjorde sig mere og mere gældende, og i foråret 1934 bad far en af os drenge om at komme hjem og give ham en håndsrækning — og det blev Axel, der allerede på det tidspunkt var udlært boghandler, som tog fat. Han blev den sidste lærling, far udlærte, og i 5 år arbejdede de sammen, medens omsætningen igen gik i vejret. Den 1. januar 1939 trak far sig tilbage for at nyde sit otium, og vi har med glæde set, hvordan han for hvert år bliver mere og mere rask.

I 47 år dyrkede han Gutenbergs sorte kunst, og engang imellem, når det er regnvejr, kan man stadig se ham med en vinkelhage i hånden. Så hjælper han til med en sang, eller er i færd med at trykke et nyt blad til sin stamtavle, selv om han

må anstrenge sine svage øjne og sin »gamle ryg«. Far har, som de fleste Gornitzkaer, en digterisk åre; en masse gode sange har i årenes løb flydt fra hans pen, og endnu i dag går han ikke af vejen for at skrive en lejlighedssang, om det skulle være nødvendigt.

Trykkeriet har skiftet udseende mange gange gennem årene. Meget af det gamle er borte og nye maskiner og materiel er med til at skabe dagens tryksager — men den gode gamle fluesmækker, der vel snart har sine 75 år på bagen, er stadig i brug, og rundt om i kasserne står stadig skrifter, der stammer fra etableringen — skrifter, der i sin tid blev købt af bedstefar i Nexø, da han startede i 1882.

Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø, om så det gælder;
da blir livet ej så svært
— døden ikke heller.

HJEMMET

Flere gange har vi hørt far sige i diskussioner om ægteskab, at man skal se sig godt for, før man vælger sin livsledsagerske og sine børns moder — men hvormange gør det? Gennem kærlighedens attrå farves alting rosenrødt, og de fleste glemmer at tænke. Dog tror jeg, at far selv fulgte sin læresætning, da han i Svendborg friede til den kønne Maria.

Men foruden vor mors mange gode egenskaber var hun også et ganske godt parti — og det var et stort flyttelæs møbler og udstyr, den lille Østbornholmer lossede i Allinge havn hin vinterdag i 1905 få skridt fra huset i havnegade, hvis lavloftede stuer og lille trykkerilokale blev fars og moders første hjem. Endnu lå der på gårdspladsen og i kælderen store rullesten, som havet under vinterstormfloden havde skyllet op og efterladt. I sammenligning med Svendborgs frodige idyl var det en barsk ø, som vores mor fulgte far over til. Af gamle fotografier (far var allerede den gang en ivrig amatørfotograf) kan man se, hvor helt anderledes Allinge-Sandvigs omegn var for 50 år siden. Anlægget mellem byerne var først lige afstukket, Hammeren var gold, Sjøljerne, Blanchs skov og Hammersholmskoven var blot buske og krat. Klippestien til Sandkaas var nøgen, og stormfloden 1912 hentede hvert sandskorn fra badestranden. Og ovenfor byerne bredte lyngen sig over store arealer.

I 1908 købte far ejendommen Storegade 4, og her er vi børn vokset op. Det første, jeg husker fra barneårene, er, når

jeg sad ved siden af far ved spisestuebordet under petroleumshængelampen og han læste op af H. C. Andersens og Grimms Eventyr, 1001 Nat, Oehlenslägers Aladdin m. m. Far var en glimrende oplæser og fortæller. Jeg har 30 år efter hørt far læse de samme eventyr for børnebørnene — det var den samme fortællende stemme.

En anden ting, jeg husker, er, når far skulle fotografere os børn inde i stuerne. Nu tænder man bare en blitzlampe — dengang var det ikke så enkelt. Pladerne var ikke så lysfølsomme som nu, og der var ingen elektricitet. Far hældte en portion magnium ud på en tallerken, og mor stillede sig parat med en vandspand, hvis der skulle gå ild i tæpper eller gardiner. Indstilling bag sort slør på matskive, pladeskiftning med kasetter, helst helt mørkt i stuen, op med lukkeren og en tændstik til heksepulveret, der eksploderede under hvæsen i et hvidt lysglimt — intet under at den yngste vrælede, om ikke før så efter optagelsen.

Få børn er vel blevet foreviget så mange gange som vi under opvæksten. Men også den bornholmske natur var far en mester i at bringe med hjem via mørkekammeret under trappen til album og vægprydelse, især efter at han i 1911 anskaffede sit dyre 10 × 15 apparat. Var der sensationer som f. eks. kongebesøg, strandinger eller lign., så sadlede han cyklen, knægten på stangen, og afsted gik det. Og efter hjemkomsten blev pladerne fremkaldt, kopieret eller forstørret efter alle kunstens regler. Apropos kongebesøg, så husker jeg, at jeg sad foran på cyklen hos far til konge-revue i Almindingen. Pludselig var vi midt i ildlinien — skuddene knaldede og Bornholms væbning rykkede frem gennem terrainet. Vor nye konge Chr. X sprængte forbi os i galop, og vi blev vinket tilbage.

Både far og mor var meget sparsommelige i det daglige, det var sikkert også nødvendigt i sløje tider og med tre store unger.

Det var derfor en fest for os ved juletid eller når vi skulle have fremmede. Så blev alle stuer taget i brug og de mange petroleumslamper tændt; mor havde bagt en masse forskellige slags kager, og frem af sine gemmer tryllede hun appelsiner, nødder, konfekt og andre lækre sager, medens far i fint tøj med høj stiv flip (der altid generede ham meget) gik rundt og røg stor cigar.

Vore kammerater og veninder var hjemmet altid åbent for, og navnlig om sommeren fik vi besøg af mange forskellige mennesker, både danske og udenlandske, thi fars og mors gæstfrihed var kendt.

Tidligt fik vi lov til at tage et ansvar og færdes ude på egen hånd, selv mit første forsøg på at underlægge mig havet med primitive tømmerflåder og senere med ikke alt for sødygtige kajakker fik lov at passere — far havde i tide sørget for, at vi lærte at svømme — og da jeg som nybagt svend fik den idé at tage »på valsen« pr. kajak, fik jeg straks fars tilslutning, selv om han på det tidspunkt dårligt kunne undværе mig på trykkeriet. Jeg glemmer aldrig, da jeg en måned efter starten faktisk var strandet i Hamburg og skrev et pessimistisk brev hjem. Jeg fik omgående brev om bare at gå på, og gode råd om, hvordan jeg kunne overvinde Elbens stærke strøm, så jeg alligevel blev i stand til at fuldføre mine oprindelige planer om at nå Sortehavet.

Som børn syntes vi, at far havde et hidsigt gemyt, der skulle ikke større ting til at bringe ham i effekt. Tog vi turen på hovedet nedad de stejle trapper, drillede vi hverandre, læste vi ikke vore lektier, skulkede vi fra at hjælpe til med at false aviser, eller kom vi hjem uden geden, når den havde sprængt tøjret og ikke var til at finde — så stod den på øretæver og stuearrest. Nu, efter man selv har fået børn, forstår man bedre, hvad det var, der gjorde ham så streng. Børnene var hans frem-

tid. De skulle opdrages til at stå for livets storme — tænk hvis der skete dem noget, nu efter de var kommet så vidt. De evner og karaktertræk, som børnene havde fået i fødselen, mente far, det var hans pligt yderligere at fremelske eller udslette — og far gjorde det på sin egen facon. Vi er vore forældre taknemlige for det hjem og den opdragelse til livet, de har givet os.

Man må rejse til fods for at sprænge med hast
alle lænker, der binder til hjemmet os fast,
man som fuglen i luften må tumle sig fri
for at glemme det daglige livs vrøvleri.
... for at løse sin ånd
fra de strammende bånd
tar man ranslen på ryggen og staven i hånd.

VANDREREN

Verdensudstillingen i Paris år 1900 lokkede far som så mange andre. Alle skulle til Paris for at se Eiffeltårnet, om hvis bygning der var talt og skrevet så meget. De, der havde penge, købte togbillet og hotelophold, andre brugte »apostlenes heste«, og dem sluttede far sig til. Han gik »på valsen«, som det hed, d. v. s. rejste på sin fagforeningsbog, der i det meste af Europa sikrede ham en daglig pengeunderstøttelse samt flere dages forplejning i de større byer.

To år varede rejsen, og far nåede vidt omkring. Ruten kom til at gå gennem Tyskland, Frankrig, Schweiz, Italien, Østrig, tilbage til Italien og endelig derfra hjem via Østrig og Tyskland. Under hele turen gennem de mange lande og hundreder af byer har far hver dag gjort sine optegnelser — og det er disse dagbøger, der dannede grundlaget, da far i »Nordbornholms Ugeblad« skrev sin store rejsebeskrivelse: »På fodtur gennem Europa«. Jeg kan endnu se ham for mig, når han stod der foran sætterkassen med sin dagbog på tenaklet og den dampende pibe i munden. De korte knappe sætninger i bogen gav hans tanker stikordet, og medens fingrene satte bogstav på bogstav i vinkelhagen, genoplevede han i erindringen sine muntre og spændende oplevelser. Tyve år efter genoptog vi serien i bladet og benyttede lejligheden til at bringe den i bogform.

Far har sikkert været en god fodsportsmand også i årene, før han gik på valsen — har i ethvert fald været det siden. Så-

længe vi børn kan huske tilbage, har han taget os med på ture i Allinges omegn og lukket vore øjne op for alt det, der er sundt og smukt. På sin tur gennem Tyskland var far blevet grebet af den vandrebevægelse, der gik han over Tyskland i de tider. Ungdommen med deres lærere, med musikinstrumenter og en vældig portion godt humør vandrede i deres sommerferie gennem skove og bjerge til seværdigheder og skønne steder — og da far havde fået ejendommen i Storegade, hvor der var god plads i »Baghuset«, indrettede han det med madraslejer og samlede i årene før den første verdenskrig en syngende og spillende livsglad tysk ungdom, der kom igen sommer efter sommer. Skønt jeg ikke var så gammel, klinger endnu i dag deres flerstemmige sange, guitarspil, jodlen og latter i mine øren.

Far har altid været morgenmand, og ofte vækkede han os søndag morgen ved solopgang med et syngende: »Solen skinner og lærken ler — op af fjerene — vil I med en tur Hammeren rundt?« Og så listede vi af gennem den sovende by, ud til marker og højlyng ad sælsomme stier, hvor vi ofte forvildede os og kom meget længere bort end beregnet. Men turene gik med sang og lystighed. Far sang muntre sange for os: »Hvor skoven dog er frisk og grøn — kukkuk — kukkuk — faldera« — og han kendte versene, eller vi legede eller skar pilefløjter, og var vi trætte, når vi i skumringen vendte hjemad, forkortede han vejen med at fortælle om sine vandringer i fremmede lande eller med at synge de mange tyske vandresange, han kendte. Vi lærte vor egen egn at kende på alle årstider og lærte at holde af den.

Da far sidst i trediverne fik udbetalt sin livsforsikring, realiserede han den drøm, han havde haft om at gense det solrige Italien, hvorfra han havde så mange minder. Med et rejseselskab drog han sydpå og kom solbrun og i godt humør tilbage. Han så mange af de skønne byer, han havde boet i som

farende svend — men vi tvivler på, at han fandt ret meget af den stemning, han som ung havde oplevet på landevejene, i herberger og høstakke.

Far går stadig sine ture, og de fører ham stadig vidt omkring. Han går heller ikke af vejen for en rask cykletur til Nexø eller Rønne — eller Danmark rundt, som han gjorde det forleden år. Som oftest ender småturene i sommerhuset, hvor far så dejligt kan ligge på langs og filosofere lidt over alt det, livet har givet ham af godt og ondt.

Vinden er så føjelig
og båden er klar,
verden så fornøjelig
når blot man ret den tar...

SPORTSMANDEN

Far har fra ung søgt at holde sig i form ved sund motion. Vi kender historien om, hvordan han som barn, da bedstefar spillede Herkules i en dilettantkomedie, i pausen til publikums fryd legede med rekvisitterne og stemte den 200 kg tunge håndvægt i vejret! Vi gætter på, at han var en flink gymnast i skolen. Vi ved, at han 1896 blev medlem af den nystiftede Nexø Roklub og var med på dennes første store tur Bornholm rundt — en distance på 100 km — i en weekend.

Da havde han allerede ved hjælp af strandfoged Kruse fra Snogebæk, der i mange år havde været på Grønland, bygget en »grønlandsk« kajak. Det var et kunststykke at holde balancen i sådan en båd, og der fortælles, at han havde lokket bedstefar ned i den, en dag den lå ved molen — og så gav far den et skub ud på dybet. Bedstefar var alt andet end sømand og kunne ikke svømme, så han blev rædselslagen og bad for sit liv. Da far bjergede ham ind, slap han i første omgang for at skulle stå »til regnskab« bagefter.

Så længe vi kan huske far, har han altid begyndt dagen med en morgentur; det halve år kombineret med en dukkert eller en svømmetur efter vandets temperatur. Senere kom morgengymnastikken til for at holde gigten af kroppen. Søn- og helligdage var vi altid på farten, traveture i omegnen (og det var et stort begreb) og cykleture til nabosognene, Gudhjem og Hasle. Det behagelige var næsten altid sideløbende med forretninger:

kunder skulle besøges, tryksager afleveres eller regninger indkasseres. Fra toårig har jeg siddet »på stangen« den lange vej til Nexø. Ofte var det koldt, og for at jeg skulle kunne holde varmen, måtte jeg løbe op ad de lange bakker. Men det var tårerne værd, thi det var rart at komme ned og besøge bedstefar, og endnu bedre senere at komme hjem til mor igen.

Far svømmer og dykker som en fisk, vi børn og mange børnebørn har siddet på hans skuldre og kun været »en lille smule bange«, når han gik ud på dybere vand og begyndte at svømme. Fars interesse for havet kan vel føres tilbage til rosporten i hans helt unge dage — men det var dog først, efter at Carl Aage have bygget og pagajet sin første kajak, at den slumrende trang til søen atter blev vækket.

Skønt far aldrig har været særlig fingernem, når det gjaldt nøjagtigt pasarbejde, gik han dog i gang med at bygge sin egen kajak, idet han så stort på foreliggende tegninger eller velmente råd fra andres side. Han målte på sig selv, hvor bred og hvor høj den skulle være. Stævnens facon afgjorde en krumvoksen ask, han skovede i Storedal, og når spanterne ikke ville tvinges til større bøjning, så var det naturligt, at *de* bestemte formen. Men det blev om ikke kønne, så dog tre gode og stærke skibe, han efterhånden byggede — et sejler den dag i dag, 25 år efter.

Kajaksporten var noget, der tiltalte far. I kajakken kunne han pagaje tæt ind til vore smukke kyster og trække på land, hvor som helst — på klipper, i vige eller sandstrande. Han kunne svømme, som han ynder det, uden hæmmende badebukser — eller med sejlet oppe pleje sin egen magelighed, drivende afsted for en sagte brise eller en rask vind. Hvor tit har vi ikke rystet på hovedet ad ham, når han stik mod almindelig sejlerskik slørede afsted for vinden — men tit fik han kællingebør, eller vinden lagde sig helt ved aftenstide — og så fik han ret alligevel.

Hvert år, når sneen er smeltet, hejser far sin kajak ned fra porten. Så bliver den gået efter overalt, støvsuget og vasket, malet og ferniseret til den skinner om kap med forårssolen. Og når Otto Gornitzka kører sin båd til stranden på den lille tohjulede kærre, da ved byen, at vinteren er forbi.

Søde piger i alle aldre inviterer »Onkel Otto« stadig på tur Hammeren rundt, hvor de får gyset i de mørke grotter og ovne; men ikke altid fuldfører han turen, enten de nu er sejlet for langt, helt ned til Finnedalen og Jons Kapel, eller det i mellemtiden er blæst op fra øst — og så efterlades kajakken i Hammerhavnen.

Sidst i tyverne var far meget plaget af gigt og rheumatisme. En skærtorsdag hjalp vi ham kajakken på vandet for første gang det år. Det var frisk vind, selvfølgelig skulle sejlet op — far havde alt for ondt over lænderne til at sidde op og pagaje. Han satte kursen ned ad kysten, men vinden var sønden og tvang båden længere bort fra land ud i de krappe bølger. Da far vil vende, glider åren fra ham, han griber efter den — og kæntrer. Båden fyldes, og vandet er kun otte grader. Far bliver ved båden og sparker og spræller og råber om hjælp »for at holde varmen«. Til sidst mister han dog håbet om at blive hørt og forlader kajakken for at forsøge at svømme ind — selv om der er langt til land. Han er dødtræt — men heldigvis er hans nødråb blevet hørt, og i sidste øjeblik fiskes han op i en motorbåd. Der var gået en time, siden hans ur gik i stå. Doktoren holdt ved stranden, og i en fart kom de hjem til mor. Frottering og massage og i seng med varmedunke — men gigten og rheumatismen var forsvundet fra den dag — det var det eneste »mén« far fik af den tur.

Vi drenge lærte også far at trække torsk fra kajakken. Da han fik hug af sin første og ret store fisk, blev han så ivrig, da den skulle indenbords, at han tabte balancen! Krogen sad

fast i ærmet, og linen var viklet godt rundt om benene på ham, inden han fik sig bjærget ombord igen — men både far og torsken reddede livet.

Men disse og andre mindre uheld afskrækkede ikke kajakentusiasten, selv i sit femoghalvfjerdsindstyvende år har han gjort sit skib klar og stået til havs. Mon far ikke er den ældste sejlkanotist i Danmark?

Hvor kan I dog gruble og græde,
så længe Guds himmel er blå!
Mit hjerte skælver af glæde
— blot duggen dynker et strå.

GRØNNEDAL

For motionens skyld og for at strække husholdningspengene under den første verdenskrig begyndte far at kultivere jord ude ved Grønnedal. Sparekassebestyrer Ridder havde allerede svedt derude et par år, da far lejede en strimmel jord ved siden af — i sænkningen nedenfor stenbrudet. En hytte blev hurtigt tømret op til redskaber, skiftetøj og mors kaffekopper, og »marken« blev samlingsstedet for de to familier. Fædrene dyrkede jorden med rigt udbytte af kartofler, grønsager og kæmpegræskar, mødrene strikkede, syede og sludrede, og vi børn, tre fra hver »mark« lejede dejligt i det tilstødende terrain.

I 1917 skiftede den store grund, som de lejede et stykke af, imidlertid ejer, og far lejede i stedet det nordfor tilgrænsede areal, der strakte sig helt oppe fra vejen og ned til havet i en bredde af ca. 200 m. Her havde postmester Alhede begyndt at kultivere et lille stykke jord mellem klipperne, og far gik ivrigt i gang med at grave sten op — og dem var der mange af. Store bunker kanter i dag det dyrkede område.

Mellem engen, som vi kaldte den af bækken ofte oversvømmede sænkning, og der, hvor far havde fået jord under »greben«, var der et klippepas på flere meters højde. Far, der altid var praktisk anlagt, fandt ud af, at her skulle hans nye sommerhus ligge. Det kunne så blive i to etager, med redskabsrum i stuen og opholdsrum på første sal med veranda til begge sider. Med opgravede rullesten murede far to vægge op mellem klip-

pesiderne, den ene tæt, den anden med vindue og dør — så var stueetagen færdig, og ovenpå denne rejste han så med den 10årige Carl Aage som håndlanger det sommerhus, der står i dag. Huset har ikke ændret sig meget i de 35 år bortset fra, at det fra tid til anden er blevet afstivet med brædder og planker, der drev ind på klipperne i efterårsstormene.

Fars energi og virkelyst var stor. Da bækken ikke var til at stole på om sommeren, gravede han efter vand i havens sydlige ende og traf virkelig på en vandåre, der altid har holdt brønden fyldt. Far ryddede lyng og krat og bar jord op på de nøgne klipper til blomsterbede. Ribsbuske, figen- og ferskentræer blev plantet på steder, hvor klipperne holdt på varmen og gav læ for østenvinden. I trediverne høstede vi hvert år ca. 1000 modne figner fra det store træ. De strenge isvintre i begyndelsen af fyrrerne med op til minus 25 ° kunne det dog ikke klare — det frøs helt ned til jorden, men er i dag godt på vej til at blive lige så stort.

Haven og sommerhuset dannede rammen om et friskt og muntert sommerliv. Om hverdagen kom mor derud hver eftermiddag med kaffe, men om søndagen var vi derude helt fra morgenstunden. Så blev kaffevandet og kartoflerne kogt over bål, og geden »Mette« leverede mælken og fløden — mest det sidste. Særlig mindes jeg sommeren 1921, da vor onkel Herman og hans kammerater ferierede herude. Da var der løjer fra morgen til aften — og en del af deres overskydende kræfter blev lagt i haven. Den store sten, der nu står på højkant ved roserne, blev gravet frem af jorden og bakset afvejen med løftestænger og donkraft. Brønden blev gravet større, og de indgik væddemål om, hvem der kunne bære de fleste spande vand.

Under den første verdenskrig begyndte far allerede at dyrke tobak, en sport, han under den sidste krig gik helt op i. Vel var ikke hvert års høst lige god, men ofte lykkedes det ham at tørre,

lagre og fermitere sine tobaksblade, så de var bedre end den »tobak«, der var i handelen, og en håndrullet »Grønnedaler« var ikke til at kimse af. Men fars frugtvine af årgange 1932—39 var dog endnu mere vellykkede, især de flasker som mor gemte —og fandt frem år efter ved festlige lejligheder. De var brygget på alle havens frugter, lige fra rabarber til ribs, figen og hyben og smagte som sauterne, tokayer og madeira. Desværre satte sukkerrationeringen en stopper for produktionen, men nu er far så småt begyndt igen — og vi håber på, at han ikke har glemt recepten.

Efter at far havde afstået bogtrykkeriet og fik masser af fritid, kastede han sig med frisk energi over arbejdet i haven. Der stikker noget af en pioner i »den gamle«. Den jord, der var opdyrket, interesserede ikke så meget længere — den var også både tør og leret. Engen på den anden side huset blev gjort til givtig muldjord, men der var ikke megen plads. Mandshøjt krat af slån, brombær og hvidtjørn bredte sig ud fra gærdet og klippeåsen, og midtpå havde det, sålænge vi børn kunne huske, en sådan tæthed, højde og massivitet, at det syntes uovervindeligt. Men far gik på med sav, økse og hakke — ild kunne han ikke tænke sig at anvende, for de største hvidtjørne og alle kirsebærtræerne skulle jo bevares — og hvert år blev et nyt stykke jomfruelig jord lagt til haven, og bækken blev ledet i vandingskanaler til de steder, der trængte til fugtighed.

Da vi var drenge, fik vi som andre børn lov til at holde kaniner hjemme i gården — men da nyhedens interesse havde tabt sig var det far, der måtte hente græs til dem — og så var der ikke så langt til tanken om, at de meget nemmere kunne fodres, når de havde deres bure ude ved sommerhuset. Det blev til store frilufts-flyttebure med kaniner i blågrå, brune og hvide racer, kaninsteg hver søndag og lækre skind til fars gigt og Fannys kåbe. Under sidste krig slog far sig igen på kaninavl, og

sjældent har vel disse dyr haft friere forhold. Hvormange der var, vidste ingen; de gravede sig nemlig ned under klipperne, hvor de ynglede, og ofte, når man kom derud, kom nye kuld frem i dagens lys, også i bure, hvor far forsikrede, at der kun var hanner!

Hvad mon det er, der gør klippehaven i Grønnedal helt anderledes og langt naturligere end andre haver? Det er sikkert den måde, far bevidst eller ubevidst sår sine blomster, planter sine løg og stauder, sætter sine kartofler og jordskokker. Alt står mellem hinanden, og naturen hjælper ham troligt. Skal man f. eks. plukke en kurv jordbær, så er det ikke fra lange rækker, hvor bærrene ligger på halm — nej, de højrøde kraftigt smagende bær ligger i dugvådt græs — og man må hele haven igennem for at finde dem allesammen.

Som dybest brønd gir altid klarest vand,
og lifligst drik fra dunkle væld udrinder,
så styrkes slægtens marv hos barn og mand
med folkets arv af dybe, stærke minder.
Din egen dag er kort, men slægtens lang,
læg ydmygt øret til dens rod forneden:
Årtusind toner op i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden.

SLÆGTEN

Uden at gøre optegnelser om henfarne slægter er det næsten umuligt at huske længere tilbage end til ens bedstefar, og sådan går det for de fleste familiers vedkommende. Men bærer man et særpræget navn, spørger man sig uvilkårligt: Hvor mange generationer kan det føres tilbage, hvem var stamfaderen, hvor mange mon der i dag bærer dette navn? For et par hundrede år siden var det ikke så almindeligt som nu at gøre optegnelser om sin slægt, og derfor er det interessant at se, at allerede vor stamfaders ældste søn efterlod sig et Testamente, som på hvide blade foran og bag i bogen er forsynet med en del notater, der kunne danne udgangspunkt for den stamtavle, som blev påbegyndt af hans sønnesøn, Andreas Peter (1846—1924), da han havde nedsat sig som bogtrykker i Nexø.

Hans store pionerarbejde at samle oplysninger om Gornitzka-slægten, dels gennem spørgeskemaer til dalevende medlemmer af familien, dels gennem kirkebøger og lign., gav store resultater, og far fortsatte og udbyggede dette arbejde. »Stamtavlen« er efterhånden svulmet op til en større bog, og mange oplag er sendt ud til slægtninge i ind- og udland.

At føre slægten længere tilbage end til den landflygtige adelsmand, der 1773 kom til København fra Polen, har indtil nu vist sig umuligt — men der er også nok at gøre med at holde styr på hans efterkommere, der er spredt over det meste af verden. For at lette oversigten har Carl Aage i 1938 trykt et

skematisk stamtræ, der tydeligt viser de forskellige grene, og hvor man bl. a. ser, at der i dag lever ca. 120 bærere af Gornitzka-navnet.

Fars interesse for slægt og stamtavle er stadig lige stor. Trods sit dårlige syn prenter han stadig med sin sirlige håndskrift lange breve til familien, og fra alle verdenshjørner kommer der nye oplysninger om henfarne slægter sammen med gamle og nye billeder af fortidens og fremtidens bærere af navnet, og far refotograferer og mangfoldiggør de gulnede fotos — og adskillige a jourførte billedstamtavler er i de senere år blevet sendt til interesserede slægtninge.

Vi bringer på alle Gornitzkaernes vegne en tak til far for hans store og uegennyttige arbejde, og vi håber efter bedste evne at kunne føre hans stamtavle videre gennem det kommende slægtled.

